

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.1.23>

О. В. Кузьменко

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права

В. Г. Чорна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВІЙСЬКОВОЗОВ'ЯЗАНИХ

У даній статті здійснено дослідження компаративіського аналізу міжнародної практики юридичної відповідальності військовослужбовців та військовозобов'язаних.

Відзначається, що міжнародні країни засуджують в більшості своїй російську агресію і всіма законними міжнародними засобами намагається зупинити злочинні дії агресору. Нами було досліджено міжнародний досвід таких країн як: Молдова, Данія, Іспанія, США, Хорватія, Франція, Німеччина, Польща, Грузія, Австрія.

Українське законодавство передбачає юридичну відповідальність за злочин проти людяності, воєнні злочини.

Відзначено, що Римський статут Міжнародного кримінального суду в Гаазі, Україна підписала Статут 20 січня 2000 року, однак ще не ратифікувала його, проте визнала юрисдикцію Суду за окремими статтями.

Зауважено, особа, що вчинила воєнний злочин, за наказом свого командира, не звільняється від відповідальності. Слід зауважити, що міжнародне право є пріоритетним у разі розгляду злочинів проти миру та безпеки людства (зокрема, воєнних злочинів).

Зазначено, що українське законодавство щодо юридичної відповідальності військовослужбовців та військовозобов'язаних відповідає міжнародним нормам і стандартам. Разом з тим потребує удосконалення у певних напрямках, особливо в умовах російсько-української війни. А саме: 1. Ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду. 2. Потребує реформування Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, результатом чого може стати створення на її базі Військової поліції, що буде сприяти ефективності боротьби з військовою злочинністю у військах (силах) держави. 3. Доцільно видати нормативно-правовий акт, який би комплексно врегулював відповідальність, порядок і терміни розробки актів військового законодавства та його адаптації до стандартів НАТО. 4. Створення військових судів в системі судової влади. Необхідність функціонування військових судів в Україні зумовлена специфікою військової структури держави, а також організація відносин військової служби та характер суб'єкта правовідносин – військовослужбовця.

Ключові слова: *військові злочини, агресія, збройний конфлікт, повномасштабне вторгнення, війна.*

Постановка проблеми. В лютому 2014 року, розпочалася російсько-українська війна, Росія віроломно окупувала окремі райони Донецької та Луганської областей, анексувала Автономну Республіку Крим і Севастополь. У наслідок бойових дій загинуло від 30 до 35 тисяч осіб. Майже 1,5 мільйона мешканців Сходу України вимушено покинули домівки. 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення російської армії в Україну дало поштовх для другого етапу цієї

війни, яка прийняла характер народної, заради незалежності і суверенітету України. Ця війна цивілізаційний вибір України за приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу. Будь які військові події несуть за собою безліч проступків та злочинів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Статуту Міжнародного трибуналу після Другої світової війни до воєнних злочинів нале-

жать: вбивство, катування, взяття у рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивство, катування військовополонених чи осіб, які перебувають у морі; вбивство заручників; пограбування державної або приватної власності; знищення міст чи сіл; розорення, не виправдане військовою необхідністю[1]. Римський статут Міжнародного кримінального суду в Гаазі (Україна підписала Статут 20 січня 2000 року, однак ще не ратифікувала його, проте визнала юрисдикцію Суду за окремими статтями. Так, 25 лютого 2014 року ВРУ прийняла Заяву № 790-VII, якою визнала юрисдикцію Суду за ст. 7 Римського статуту (злочини проти людяності) під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. 11 грудня 2020 р. прокуратура Суду оголосила про завершення попереднього вивчення ситуації в Україні та дійшла висновку, що «Ситуація в Україні» визнана такою, що відповідає критеріям Статуту для відкриття розслідування. Подальшим кроком є звернення прокурора до суддів Палати попереднього провадження Суду надати дозвіл на розслідування по суті. У своїй заяві, опублікованій на офіційній сторінці сайту Суду від 2 березня 2022 р. Голова Офісу прокурора МКС Карім Хан зазначив про початок збору доказів вчинених злочинів на території України. На сьогоднішній день, Суд отримав звернення від 42 країн-учасниць щодо розслідування ситуації в Україні через напад російської федерації та наголосив, що злочини, вчинені на території України підлягають юрисдикції Суду[2]) визначає, що до злочинів проти людяності, якщо воно вчинене в межах широкомасштабного або системного нападу на цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється свідомо відносяться: вбивство; масове винищення людей; поневолення; депортація або насильницьке переміщення населення; поміщення у в'язницю або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи на порушення основоположних норм міжнародного права; тортури; зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства подібної тяжкості; переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними, або іншими мотивами, які повсюдно визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом; насильницьке викрадення людей; злочин апартеїду; інші нелюдські

діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, а також такі, що спричиняють негативний вплив на психічне та / або фізичне здоров'я[3]. Цей перелік злочинів не є вичерпним. Треба зауважити, особа, що вчинила воєнний злочин, за наказом свого командира, не звільняється від відповідальності. Слід зауважити, що міжнародне право є пріоритетним у разі розгляду злочинів проти миру та безпеки людства (зокрема, воєнних злочинів). Відповідно, другий Нюрнберзький принцип, сформульований Комісією міжнародного права зазначає, що та дія або бездіяльність, що за внутрішнім законодавством не передбачає покарання, але яка, визнається, відповідно до міжнародного права злочином, не звільнює особу, визнану відповідно до міжнародного права злочинцем, від відповідальності на батьківщині, чи за місцем постійного проживання» [4, с. 274]. У проєкті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, який було надано на розгляд 51-й сесії Генеральної Асамблеї ООН записано: «Злочини проти миру і безпеки людства є злочинами за міжнародним правом та караються, незалежно від того, чи є вони караними за внутрішньо-державним правом»[5, с. 19].

Міжнародні країни засуджують в більшості своєї російську агресію і всіма законними міжнародними засобами намагається зупинити злочинні дії агресору.

Разом з тим всі країни у національному законодавстві запровадили норми, що передбачають відповідальність за військові злочини. Так, в особливій частині Кримінального кодексу Республіки Молдова у ст. 135 закріплено відповідальність за вчинення злочинів проти миру і безпеки людства, воєнних злочинів, геноцид, у ст. 135.1 - злочини проти людяності, ст. 136-ексцид; у ст. 137 - воєнні злочини відносно осіб; ст. 137.1 - воєнні злочини проти права власності та інших прав; ст. 137.2 - застосування заборонених засобів ведення війни; ст. 137.3 - застосування заборонених методів ведення війни; ст. 137.4 - незаконне використання емблем міжнародного гуманітарного права; віддача і виконання явно незаконного наказу, ст. 138 - нездійснення або неналежне здійснення належного контролю; ст. 139 - планування, підготовка, розв'язання або ведення війни; ст. 140 - пропаганда війни; ст. 140.1 - використання, розроблення, виробництво, придбання іншим чином, оброблення, володіння, накопичення або збереження, передача, пряма або непряма, збері-

гання, перевезення зброї масового знищення; ст. 141 - найманство; ст. 142 - напад на особу, яка користується міжнародним захистом; ст. 144 - клонування [6]. У Данії окрім Кримінального кодексу діє Військовий Кримінальний кодекс (Military Penal Code), який передбачає відповідальність за вчинення злочинів, що посягають на встановлений порядок проходження військової служби. Зокрема у § 36 визначено, що той, хто під час збройного конфлікту свідомо використовує військові методи або процедури, що суперечать міжнародним угодам, підписаними Данією або міжнародним звичаєвим правом, карається довічним позбавленням волі. В Кодексі передбачено відповідальність за порушення законів і методів ведення війни [7].

У Іспанії в Кримінальному кодексі передбачена відповідальність за злочини проти міжнародного співтовариства, а саме: злочини проти людяності, злочини проти охоронюваних осіб та майна у випадку збройного конфлікту, піратство. Також в даному Кодексі встановлено кримінальну відповідальність за катування або нелюдське поводження щодо військовополоненого, включаючи біологічні експерименти, проведення щодо військовополоненого будь-якого медичного акту, що не відповідає стану його здоров'я і загально визнаним медичним стандартам, що мають застосовуватися щодо власних громадян. Також встановлена відповідальність керівного складу Збройних Сил та інших представників органів державної влади за потурання вчиненню злочинів щодо осіб, права яких мають захищатись під час збройного конфлікту, а також за відмову в їх розслідуванні [8].

Воєнно-кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки було побудовано здебільшого на воєнно-кримінальному законодавстві Великобританії. Основним документом у військовій сфері є прийнятий 5 травня 1950 р. Єдиний кодекс воєнної юстиції. Особливої уваги цей кодифікований нормативно-правовий акт приділяв питанням використання правових засобів під час війни, у різноманітних озброєних конфліктах, у тому числі при розв'язанні національних і міжнародних суперечностей. У США воєнне командування наділено правом затвердження тих чи інших воєнних судів, правом контролю їх діяльності й затвердження їх рішень, а також призначенням усіх посадових осіб в органах воєнної юстиції. Згідно з поправкою V до Конституції США «ніхто не повинен притягуватися до відповідальності за тяжкий чи інший ганебний злочин інакше, як за постано-

вою або за обвинуваченням, яке було винесене присяжними Великого журі, за винятком випадків порушення справ, що стосуються складу сухопутних і морських сил». Якщо правомочний командир визнає, що зібрано достатньо матеріалів для розгляду справи у воєнному суді, він дає вказівку офіцеру, що проводить розслідування, скласти обвинувальний акт і подати його до воєнного суду. Він же своїм наказом призначає, який (спеціальний чи загальний) воєнний суд потрібно скликати для розгляду цієї справи, хто буде головуючим по справі, хто членами воєнного журі, хто обвинувачем, хто захисником, а також визначає час та місце розгляду справи. Вирок суду набуває чинності після його розгляду цим командиром, який скликав суд, з подальшим затвердження його рішення вищестоящим воєначальником [9].

Законодавство Хорватії Кримінальному кодексі має Главу IX Кримінальні злочини проти людства та прав людини. Стаття 96 встановлює межі відповідальності командира за вчинення його підлеглими воєнних злочинів, в тому числі і злочинів проти військовополонених. При цьому відповідальність встановлюється незалежно від форми вини, будь-то умисне діяння – не перешкоджання вчиненню підлеглими злочинів зазначених вище, чи необережність – неналежний нагляд за своїми підлеглими, якщо командир повинен був знати, що вони мають намір вчинити воєнні злочини. Ст. 91 «Воєнні злочини» захищає права військовополонених. Даною статтею передбачена відповідальність за порушення норм міжнародного права під час війни окупації або міжнародного військового конфлікту чи військового конфлікту. Вбивство, катування, проведення біологічних досліджень, спричинення страждань, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, примушення військовополоненого до служби у збройних силах противника, позбавлення права військовополоненого на справедливий і об'єктивний судовий розгляд, тримання військовополоненого як заручника, використання військовополонених для захисту міст районів або збройних сил від військових операцій як живого щита караються позбавленням волі від п'ять років до довічного ув'язнення [10].

Водночас у чинному Кримінальному кодексі Франції злочини проти миру та міжнародного правопорядку представлені доволі стисло. Книга друга містить розділ, присвячений злочинам проти людства. Цей розділ включає в себе главу I «Геноцид» та главу II «Інші злочини проти

людства», яка встановлює кримінальну відповідальність за депортацію, звернення в рабство або масове і систематичне здійснення страт без суду, викрадень людей, скоєних із політичних, расових або релігійних мотивів (ст. 212-2) [11]. На території Франції поряд із кримінальним кодексом діє Кодекс воєнної юстиції. Розділ 2 книги третьої Кодексу військової юстиції поділяється на 4 глави, в яких викладена система складів кримінально караних діянь, що будується з урахуванням родового об'єкта посягання та включає діяння, пов'язані з ухиленням від військового обов'язку (глава I), порушення честі та обов'язку (глава II), порушення дисципліни (глава III), невиконання наказів (глава IV) [12, с. 251]

Воєнно-кримінальне право Федеративної Республіки Німеччина вирізняється нормативною впорядкованістю і структурованістю джерел, стійким дотриманням загальноправових принципів, забезпеченням суворої юридичної техніки. Єдиним джерелом воєнно-кримінального права ФРН є «Воєнокримінальний закон» (Wehrstrafgesetz), який регулює питання кримінальної відповідальності військовослужбовців. Закон має чітку і зрозумілу структуру, охоплює всі кримінально карані діяння, пов'язані з порушенням військового обов'язку, містить у собі норми як Загальної, так і Особливої частини. Цей закон, як свідчить коментар до параграфу 3, не є закритим, незалежним законом, а являє собою своєрідне доповнення до Кримінального кодексу ФРН і застосовується до військовослужбовців, якщо Кримінальний закон безсилий. До спеціальних джерел воєнно-кримінального права Німеччини також відносять закони «Про військовий обов'язок», «Про статус військовослужбовця» та ін. [13].

У Кримінальному кодексі Польщі в Главі XVI «Злочини проти миру, людяності та воєнні злочини» містяться норми, направлені на забезпечення прав військовополонених [14]. А у ст. 123 КК передбачено кримінальну відповідальність за вбивство військовополонених, дані злочини караються позбавленням волі на 12 років або у вигляді двадцяти п'яти років позбавлення волі або довічне ув'язнення [12, с. 251].

Ст. 408 Кримінального кодексу Грузії вводить і закріплює поняття кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, а саме «будь-яке діяння, вчинене в рамках систематичних або широкомасштабних нападів на цивільне населення або цивільних осіб, що виразилося у вбивстві, масовому знищенні,

депортації людей і інших антигуманних діяннях, що заподіює серйозної шкоди фізичному або психічному стану людини» [15].

У кримінальне законодавство Австрії в 2015 році, введено відповідальність за «Геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини». Останні отримали доволі розширену систему, в межах якої передбачені воєнні злочини проти осіб, проти власності, проти міжнародних місій і їх знаків, щодо заборонених методів ведення війни, щодо заборонених засобів ведення війни, злочини агресії [16]. Відповідальність за злочини проти військовополонених передбачено ст. 321-b Кримінального кодексу Австрії, потерпілими від зазначених злочинів є особи що захищаються відповідно до Женевської конвенції про захист жертв війни та Додаткових протоколів I і II (Додатковий протокол до Женевської конвенції про захист жертв міжнародні збройні конфлікти (протокол I), додатків до нього та Додатковий протокол до Женевської конвенції про захист жертв неміжнародних збройних конфліктів (протокол II), особливо поранені, хворі, потерпілі члени збройних сил і бійців супротивної сторони, які беззастережно капітулювали або військовополонені, цивільні особи. Як злочин щодо військовополонених визначено умисне вбивство, він карається довічним позбавленням волі; тримання військовополоненого в якості заручника – карається позбавленням волі на строк від десяти до двадцяти років, а у випадку спричинення військовополоненому смерті в результаті позбавлення волі – від десяти до двадцять років або довічне ув'язнення; спричинення будь-якого фізичного чи психічного болю або страждання, а також вчинення низки злочинів сексуального характеру щодо військовополонених, тобто примушення до заняття проституцією зґвалтування стерилізація – карається позбавленням волі на строк від 5 до 15 років або довічним позбавленням волі; позбавлення права військовополоненого на об'єктивний судовий процес, який забезпечує необхідні правові гарантії у відповідності з Міжнародним правом, вчинення щодо військовополоненого експериментів, які не є необхідними з медичної точки зору та вводяться не в їхніх інтересах, примусове вилучення тканин або органів на порушення загальноприйнятих медичних принципів за відсутності дозволу військовополоненого (ч. 4 ст. 321-b); примушення військовополонених до служби у збройних силах противника, а також примушення до участі у військових діях проти своєї

власної країни (ч. 5 ст. 321-б) – карається позбавленням волі на строк від одного року до десяти[12, с. 253].

Українське законодавство передбачає юридичну відповідальність за злочин проти людяності, воєнні злочини. Так, відповідно до ст. 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни» злочином вважається жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Покарання за такі дії передбачене у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до двадцяти років (частина 1 статті 438 ККУ). Якщо такі діяння були поєднані з умисним вбивством, то застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі (частина 2 статті 438 ККУ). 07 березня 2022 року Кримінальний кодекс України було доповнено також положеннями, які передбачають максимальне покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану та диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна. Статтю 161 Кримінального кодексу України доповнено положенням, відповідно до якого визнано злочином умисні дії, спрямовані на розпалювання регіональної ворожнечі. За вчинення умисних дій, спрямованих на розпалювання регіональної ворожнечі передбачено відповідальність у вигляді: штрафу від 200 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 5 років. Кримінальний кодекс України доповнено ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». За вчинення даного злочину передбачена відповідальність у вигляді виправних робіт на строк до 2 років або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років.

Нещодавно набрав чинності Закон України від 03 березня 2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство»,

яким мінімальний термін позбавлення волі за такий злочин збільшено до 5 років. Новий закон посилив покарання не тільки за привласнення на полі бою майна поранених та вбитих (мародерство), а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни до Кримінального кодексу України торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем). Ці злочини доповнилися кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тому відтепер за вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідальність стала жорсткішою: за крадіжку (таємне викрадення чужого майна) – порушнику загрожує позбавлення волі на строк від 5 до 8 років; за грабіж (відкрите викрадення чужого майна) – строк від 7 до 10 років; за розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства) – злочинцю загрожує не лише позбавлення волі на строк від 8 до 15 років, а ще й конфіскація майна; за вимагання (вимогу передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажать зберегти в таємниці) – покарання становитиме: позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна; за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, – не тільки позбавлення волі на строк від 5 до 8 років, а ще й позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років[17].

15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3 березня 2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який спрямований на врегулювання одного з найважливіших питань, яке наразі гостро постало перед Україною – питання заборони колабораціонізму. Змінами, внесеними до ст. 55 Криміналь-

ного кодексу України передбачено покарання, яке полягає у позбавленні права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. Крім цього, Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, якою визначено поняття колабораціонізму та його форми, а також відповідальність за вчинення даного кримінального правопорушення. За порушення закону передбачено різні види покарання від позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років до виправних робіт та арештів (на строк до 6 місяців до 3 років).

Законодавством України також передбачено юридичну відповідальність за порушення правил мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні [18]. Відповідно до зазначеного нормативного акту громадяни, які ухиляються від призову на строкову військову службу, призову за мобілізацією, військового обліку або спеціальних (перевірочних) зборів, несуть адміністративну та кримінальну відповідальність. За неявку до військкомату за викликом, по повістці-передбачена адміністративна відповідальність, накладення штрафу у розмірі від 3400 до 5100 грн. За неявку до військкомату за викликом, повторно по «повідці -для відправки до війська або «з'явитися з речами», отримання бойового розпорядження, «бойова повістка», настає кримінальна відповідальність. За вчинення даного злочину передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років.

Варто зауважити, що досить цікаво охорона правового регулювання мобілізаційної підготовки та мобілізації за допомогою адміністративно-деліктних норм здійснюється у Кодексі Республіки Молдова про правопорушення від 24 жовтня 2008 року. Так, ст. 368 «Ухилення від медичного огляду» передбачено, що ухилення від медичного огляду призовників і резервістів тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 3 до 5 умовних одиниць. На оголошену мобілізацію призиваються військовозобов'язані з резервного складу військових сил Молдови. Ст. 373 даного Кодексу передбачено, що відмова в разі проведення навчальних зборів, мобілізаційних навчань і тренувань від надання майна, що підлягає ревізії, недекларування такого при проведенні інвентаризації або ухи-

лення від виконання таких обов'язків тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 10 до 20 умовних одиниць. Ухилення або відмова від виконання трудових обов'язків в інтересах суспільства в разі проведення навчальних зборів, мобілізаційних навчань і тренувань тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 20 до 30 умовних одиниць [19].

Підводячи підсумок викладеному, необхідно зазначити, що українське законодавство щодо юридичної відповідальності військовослужбовців та військовозобов'язаних відповідає міжнародним нормам і стандартам. Разом з тим потребує удосконалення у певних напрямках, особливо в умовах російсько-української війни. А саме: 1. Ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду. 2. Потребує реформування Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, результатом чого може стати створення на її базі Військової поліції, що буде сприяти ефективності боротьби з військовою злочинністю у військах (силах) держави. 3. Доцільно видати нормативно-правовий акт, який би комплексно врегулював відповідальність, порядок і терміни розробки актів військового законодавства та його адаптації до стандартів НАТО. 4. Створення військових судів в системі судової влади. Необхідність функціонування військових судів в Україні зумовлена специфікою військової структури держави, а також організація відносин військової служби та характер суб'єкта правовідносин – військовослужбовця.

Список використаної літератури:

1. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси, принят 08 августа 1945 URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140950_140950
2. #Legal_Questions: Міжнародний кримінальний суд URL: https://psjust.gov.ua/post_news/legal_questions
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Сайт ООН . ООН. 16 січня 2002. Архів оригіналу за 15 квітня 2012. URL: [https://www.un.org/russian/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/russian/law/icc/rome_statute(r).pdf)
4. Ализаде В.А., Волеводз А.Г. Принципы международного права, признанные Уставом Нюрнбергского трибунала: семьдесят лет реализации. Библиотека криминалиста. Научный журнал. 2016. №1 (24). С. 271–294.
5. Доклад Комиссии международного права о работе ее сороквосьмой сессии (6мая–26июля1996г.). Документ № 10 (A/51/10). Еже-

- годник Комиссии международного права. 1996. Нью-Йорк ; Женева : Организация Объединенных Наций, 2004. Т. II. Ч. 2. 187 с.
6. Уголовный кодекс Республики Молдова. URL : <http://lex.justice.md/ru/331268/>
 7. Denmark Military Penal Code Act no. 530 of 24/06/2005. URL : <http://fauk.dk/english/Documents/Engelsk%,20MSL.pdf> (дата звернення: 26.03.2021).
 8. Criminal Code of the Kingdom of Spain (Organic Law No. 10/1995 of November 23, 1995, as amended up to Law No. 4/2015 of April 27, 2015). URL : http://www.oas.org/juridico/spanish/mesicic2_grd_criminal_code.PDF (дата звернення: 26.03.2021).
 9. U. S. Code Chapter 47 – Uniform Code of Military Justice. URL: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/subtitle-A/part-II/chapter-47>
 10. Kazneni Zakon i Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN br. 125/2011, 66/2012, i 56/2015) (OG Nos. 125/2011, 144/2012 and 56/2015). URL : <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=16405> (дата звернення: 26.03.2021).
 11. Code pénal (Version consolidée au 16 décembre 2017 (as of 2005)). URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=>
 12. Щоголев Д.С. Особливості імплементації норм міжнародного права щодо захисту прав військовополонених у національне кримінальне законодавство окремих європейських країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 248-253
 13. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: научно-практический комментарий и перевод текста закона /пер. П. В. Головненков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект. 2012. 312 с.
 14. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553). URL : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/O/D19970553.pdf>.
 15. Уголовный кодекс Грузии. URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>
 16. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) StF: BGBl. Nr. 60/1974 Fassung vom 03.01.2018 URL : <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnumm er=10002296>.
 17. Роз'яснення щодо відповідальності за мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-shchodo-vidpovidalnosti-zamaroderstvo-ta-inshi-zlochiny-skoyeni-pid-chas-voennogo-stanu>
 18. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>
 19. Кодекс Республики Молдова о правонарушениях от 24 октября 2008 года № 218-XVI. Официальный монитор Республики Молдова. 2009. № 3-6. Ст. 15.

Kuzmenko O. V., Chorna V. G. Comparative analysis of the international practice of legal liability of military personnel and conscripts

In this article, a comparative analysis of the international practice of legal responsibility of military personnel and conscripts is carried out.

It is noted that the majority of international countries condemn Russian aggression and are trying to stop the criminal actions of the aggressor by all legal international means. We studied the international experience of such countries as: Moldova, Denmark, Spain, USA, Croatia, France, Germany, Poland, Georgia, Austria.

Ukrainian legislation provides legal responsibility for crimes against humanity, war crimes.

It is noted that the Rome Statute of the International Criminal Court in The Hague, Ukraine signed the Statute on January 20, 2000, but has not yet ratified it, but has recognized the Court's jurisdiction under certain articles.

It is noted that a person who committed a war crime by order of his commander is not released from responsibility. It should be noted that international law is a priority in the case of crimes against the peace and security of humanity (in particular, war crimes).

It is noted that the Ukrainian legislation on the legal responsibility of military personnel and conscripts complies with international norms and standards. At the same time, it needs improvement in certain directions, especially in the conditions of the Russian-Ukrainian war. Namely: 1. Ratify the Rome Statute of the International Criminal Court. 2. The Military Law and Order Service in the Armed Forces of Ukraine needs to be reformed, the result of which may be the creation of a Military Police on its base, which will contribute to the effectiveness of the fight against military crime in the troops (forces) of the state. 3. It is advisable to issue a regulatory legal act that would comprehensively regulate the responsibility, order and terms of drafting acts of military legislation and its adaptation to NATO standards. 4. Creation of military courts in the judicial system. The need for the functioning of military courts in Ukraine is determined by the specifics of the military structure of the state, as well as the organization of military service relations and the nature of the subject of legal relations - a serviceman.

Key words: war crimes, aggression, armed conflict, full-scale invasion, war.